

Андрій М. Колосок, Світлана І. Бегун
**СОЦІАЛЬНИЙ ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВОЛИНСЬКОЇ ОБЛАСТІ:
 РЕАЛІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

У статті розкрито сучасний стан соціального захисту населення Волинської області. Проаналізовано виконання програми державних субсидій, забезпечення населення соціальними виплатами, надання допомоги учасникам антитерористичної операції та внутрішньо переміщеним особам. Виділено основні проблеми та пріоритети соціального захисту населення, як на національному, так і регіональному рівнях.

Ключові слова: соціальний захист; пільги; субсидії; соціальні пріоритети.

Літ. 11.

Андрей М. Колосок, Светлана И. Бегун
**СОЦИАЛЬНАЯ ЗАЩИТА НАСЕЛЕНИЯ ВОЛЫНСКОЙ ОБЛАСТИ:
 РЕАЛИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ**

В статье раскрыто современное состояние социальной защиты населения Волынской области. Проанализировано выполнение программы государственных субсидий, обеспечения населения социальными выплатами, предоставления помощи участникам антитеррористической операции и внутренне перемещенным лицам. Выделены основные проблемы и приоритеты социальной защиты населения, как на национальном, так и региональном уровнях.

Ключевые слова: социальная защита; льготы; субсидии; социальные приоритеты.

Andriy M. Kolosok¹, Svitlana I. Begun²
**SOCIAL SECURITY OF POPULATION IN THE VOLYN OBLAST:
 REALIA AND PROSPECTS**

The article describes the current state of social security of population in the Volyn oblast. The authors analyzed the performance of the public programme on state subsidies and the state of population provision with social security payments, aid provision for the participants of the Anti-terror Operation and also for the internally displaced persons. Key problems in this field are outlined, and the priorities in population social security are identified, both at national and at regional levels.

Keywords: social security; preferences; subsidies; social priorities.

Peer-reviewed, approved and placed: 28.04.2016.

Постановка проблеми. Соціальний захист населення з кожним роком потребує все більшого фінансування з державного та місцевих бюджетів, проте ефективність використання наданих коштів є низькою, а подекуди виникає гостра дискусія щодо доцільності та раціональності певних соціальних програм, їх переформатування та зміни пріоритетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем соціального захисту населення займалися відомі зарубіжні та вітчизняні вчені, зокрема: Г.В. Герасименко [2], І.М. Динь [3], М.І. Карлін [1], Д.А. Ковалевич [4], О.І. Косенко [5], Е.М. Лібанова [6], У.Я. Садова [9] та ін.

Невирішені частини загальної проблеми. Однак більшість проведених досліджень розглядали соціальний захист населення без врахування одночасного впливу військових дій, різкого знецінення національної валюти та стрімкого здорожчання енергоносіїв. За таких умов за межею бідності опинилось

¹ Lesia Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine.

² Lesia Ukrainka East European National University, Lutsk, Ukraine.

більшість населення країни, що потребує нагальної зміни пріоритетів соціальної політики, аби забезпечити гідний рівень життя громадянам України та не допустити чергового стрибка соціальної напруги.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану соціального забезпечення населення Волинської області, виокремлення наявних проблем та встановлення пріоритетів соціального захисту.

Основні результати дослідження. Соціально-економічний стан держави у 2015 р. значно погіршився в порівнянні з попередніми періодами, що спричинило зниження рівня життя населення на регіональному рівні. Зокрема, у Волинській області програмами соціального захисту протягом 2015 р. охоплено 680 тис. сімей, а це половина зареєстрованого населення. Протягом 2015 р. на забезпечення виплати допомог сім'ям з дітьми, малозабезпеченим сім'ям, інвалідам з дитинства, дітям-інвалідам, тимчасової державної допомоги дітям та щомісячної грошової допомоги особам, які проживають разом з інвалідами I-ої або II-ої груп внаслідок психічного розладу було виділено з державного бюджету 1 млн 648 тис. грн. Вперше у 2015 р. впроваджено практику залучення працівників «Укрпошти» з надання інформаційних послуг населенню щодо заповнення заяв і декларацій, а також безробітних осіб, які перебувають на обліку в центрах зайнятості, до громадських робіт за напрямком «Інформування населення про порядок отримання житлових субсидій та робота з документацією». Як результат, у 2015 р. до органів соціального захисту населення області за призначенням субсидії на оплату житлово-комунальних послуг звернулося 161,3 тис. сімей, у т.ч. за новим порядком, запровадженим з 1 травня 2015 р. – 146,0 тис. домогосподарств. Всього програмою житлових субсидій у минулому році було охоплено 172,5 тис. домогосподарств, що становить 50,8% усіх домогосподарств області. Для порівняння, кількість отримувачів у 2014 р. складала 22,8 тис. родин, протягом січня-грудня минулого року вона збільшилась у 7,6 раза [8].

В Єдиному державному автоматизованому реєстрі осіб, які мають право на пільги, обліковується 341 тис. пільговиків по Волинській області. Протягом 2015 р. забезпечено нарахування пільг з оплати житлово-комунальних послуг на суму 144,8 млн грн, профінансовано з державного бюджету 136,1 млн грн, з яких 13,0 млн грн спрямовано на погашення заборгованості, що виникла на кінець 2014 року. Пільги з оплати послуг зв'язку, інших, передбачених законодавством пільг та компенсацію за пільгове перевезення окремих категорій громадян в сумі 36,2 млн грн, профінансовано 32,8 млн грн, в т.ч. 1,2 млн грн спрямовано на погашення заборгованості, що виникла на кінець 2014 р. [7].

Питання виплати заборгованості із заробітної плати працівникам підприємств, установ і організацій усіх форм власності та дотримання мінімальних гарантій в оплаті праці залишається актуальним. Зокрема, на 1 січня 2016 р. загальна сума заборгованості з виплат заробітної плати в області становила майже 16,0 млн грн, до грудня 2015 р. вона зменшилась на 14,6 млн. У структурі загального боргу 13,8 млн грн, або 86,2% – це заборгованість економічно активних підприємств. Всього в області мають борги 25 підприємств. Найбільша їх кількість в Луцьку – 5, їх сумарні борги склали 3 млн грн. Значна сума боргу припадає на Нововолинськ – 8,9 млн грн (4 підприємства-борж-

ника). Заборгованість на економічно неактивних підприємствах станом на 1 січня 2016 р. відсутня. Заборгованість з виплати заробітної плати перед працівниками підприємств комунальної форми власності станом на 1 січня 2016 р. становила 2,5 млн грн, з них 1,8 млн продовжують залишатись на Луцькому підприємстві електротранспорту і, на жаль, врегулювати питання погашення боргів на комунальних підприємствах міста в минулому році так і не вдалося.

Щодо рівня заробітної плати, то станом на грудень 2015 р. середня заробітна плата в області становила 4237 грн, що на 34% більше відповідного періоду 2014 року. Однак за рівнем середньомісячної заробітної плати Волинь займає 20-те місце серед усіх регіонів України [11].

На даний час в області проживає 142,0 тис. громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, в т.ч. 2185 – це учасники ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС. У 2015 р. за бюджетною програмою 2501200 «Соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» з державного бюджету України області виділено 84,9 млн грн. З обласного бюджету за програмою «Пільгове медичне обслуговування громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи» виділено майже 7,8 млн. Зазначена сума спрямована на відшкодування коштів за 7676 заявами за придбані лікарські засоби за пільговими рецептами лікарів та за 443 заявами на послуги із зубопротезування. На 2016 р. для оздоровлення інвалідів-чорнобильців, що проживають на території нашої області, Міністерство соціальної політики України передбачило 5 млн 981 тис. грн [10].

У Волинській області на реалізацію сімейної політики, запобігання насильству в сім'ї та торгівлі людьми у 2015 р. з обласного бюджету виділено 624 тис. грн, з них: 564 тис. – на утримання та функціонування центру соціально-психологічної допомоги; 60 тис. – на організацію та проведення ново-річно-різдвяних свят для дітей соціально вразливих категорій.

З особами, які вчинили насильство в сім'ї, здійснювалась робота з проведення корекційних програм. Так, за 2015 р. на проходження таких програм було направлено 329 осіб, з яких 150 пройшли корекційні програми. В області продовжують діяти 20 територіальних центрів, у складі яких 17 стаціонарних установ. У 2015 р. фахівцями територіальних центрів виявлено понад 48 тис. осіб, які потребували соціального обслуговування. Практично усім їм було надано різноманітні соціальні послуги. В грудні 2015 р. відбулося урочисте відкриття відділення соціально-психологічної допомоги для надання соціальних послуг учасникам АТО, членам їх сімей та іншим особам, які перебувають у складних життєвих обставинах та потребують надання послуг з метою усунення обмежень їхньої життєдіяльності, запобігання виникнення та розвитку можливих органічних розладів здоров'я, соціальної незалежності [7].

Окрему увагу приділено соціальному захисту внутрішньо переміщених осіб, «майданівців» та учасників АТО. Зокрема, у Волинську область протягом 2014–2015 рр. прибуло 2517 родин вимушених переселенців, до складу яких входить 4542 осіб, з них: із Автономної Республіки Крим – 386 осіб, Донецької області – 2302 особи, Луганської області – 1854 особи. Допомогу на покриття витрат на проживання, в т.ч. на оплату житлово-комунальних послуг, надано

2951 сім'ї на суму 16,1 млн грн, 530 переселенців забезпечено усіма видами соціальної підтримки: державними соціальними допомогами, виплатами, компенсаціями і субсидіями та 20 сім'ям надано матеріальну допомогу з обласного бюджету на загальну суму 13,1 тис. грн.

Сім'ям Героїв Небесної сотні: Мойсея Василя, Тарасюка Івана, Байдовського Сергія, Гриневича Едуарда, Хомяка Віктора – у 2015 р. надано одноразову виплату по 121,8 тис. грн. П'ятьом учасникам Майдану, які зазнали тяжких тілесних ушкоджень, а саме: Фізіку Валерію Петровичу, Гучу Олександрю Юрійовичу, Мовчану Володимирі Віталійовичу, Запотоцькому Артему Олександровичу, Ткачуку Володимирі Ярославовичу виплачено грошову допомогу в розмірі 60,9 тис. грн [10].

Статус учасника бойових дій одержали 5051 учасник антитерористичної операції, в т.ч. 2436 демобілізованих. Пільги на оплату житлово-комунальних послуг надано 5045 особам, з них 2436 – демобілізованим. Протягом 2015 р., враховуючи розподіли та перерозподіли, Волинська область одержала 560 путівок, оздоровлено 378 учасників АТО. Варто зазначити, що з організацією оздоровлення виникали проблеми, оскільки учасники АТО відмовлялись оздоровлюватись в санаторіях, які знаходились на Сході країни, не завжди умови перебування в санаторіях сприяли оздоровленню та лікуванню. Щодо професійної адаптації учасників АТО, то для Волинської області на такі заходи у 2015 р. було передбачено 947,9 тис. грн. Протягом жовтня-грудня 2015 р. професійну адаптацію отримали 132 учасники Фнтитерористичної операції. Сума коштів за укладеними договорами становить 582,9 тис. грн. Також за рахунок коштів державного бюджету у 2015 р. проведено виплату матеріальної допомоги 366 військовослужбовцям, звільненим з військової строкової служби, на загальну суму 432,6 тис. грн, з них – 43 особам, які до призову працювали, та 323 строковикам, які не працювали до призову [8].

Висновки. Необхідно відмітити, що соціальний захист населення Волинської області у 2015 р. відбувався в дуже складних умовах, спричинених економічним спадом, девальвацією гривни та військовими діями на Сході країни. В цих умовах реалізовувались нові державні програми, удосконалювались уже існуючі, шукались шляхи оптимального вирішення проблем усіх пільгових категорій населення. Однак, не всі запроваджені зміни спричинили очікуваний ефект. До позитивних моментів безумовно слід віднести налагодження соціального захисту військових АТО та їх сімей, внутрішньо переміщених осіб і учасників Революції гідності.

Гостру дискусію спричинила ініціатива Кабміну призначати соціальні допомоги в залежності від рівня доходів одержувачів. З одного боку, це дає бюджету значну вигоду, а з іншого – примушує населення до ще більшої економії, спонукає їх переводити свої доходи «у тінь». Зрештою, є певні категорії одержувачів, на яких державі не варто економити, зокрема, на матерях-одиначках.

Досі не вирішене питання з долею гуманітарних автомобілів, що були надані в користування інвалідів, а ті померли. За чинним законодавством, якщо гуманітарний автомобіль не був в експлуатації 10 років, департамент соціального захисту повинен його вилучити в сім'ї інваліда, оскільки з юри-

дичної точки зору, автомобіль належить державі. Але фактично цей автомобіль був куплений за кошти інваліда. Тобто виходить ситуація, коли держава конфіскує майно сім'ї, в якій помер інвалід. В регіонах по-різному виходять із цієї ситуації, в деяких областях, за усною вказівкою профільного заступника голови ОДА, не здійснюють жодних дій, а в інших – через виконавчу службу конфіскують автомобіль, все залежить від бачення конкретного чиновника на місцях.

Щодо розрекламованої урядом програми субсидій, то на наш погляд, вона малоефективна. По-перше, сама концепція субсидування населення є надзвичайно шкідливою для економіки країни, особливо коли на цю субсидію претендує більша частина населення. Субсидія нівелює в активно працюючого населення прагнення до додаткового офіційного заробітку, тобто працівнику не вигідно офіційно працювати по сумісництву, пенсіонеру не вигідно офіційно підзаробляти, оскільки сума субсидії зменшиться на суму додаткового заробітку. Таким чином, краще ніде додатково не працювати, а жити на утриманні держави. В результаті, ми маємо зниження ВВП та перехід значної частини працюючих в тіньову економіку, що веде до відповідного зменшення отриманих податків.

По-друге, механізм отримання субсидії, розподілу і перерозподілу бюджетних коштів в таких великих масштабах дає значні можливості для розкрадання та корупції. По-третє, субсидія створює ситуацію, коли одні економлять і мерзнуть, а інші – «обігрівають повітря». По-четверте, існує термін (3 місяці), протягом якого претендент не може отримати субсидію, оскільки йому для цього необхідно виконати певні умови.

На нашу думку, набагато ефективніше було б спрямувати ці десятки мільярдів гривень (по програмі субсидій) на підвищення мінімальної заробітної плати, таким чином нівелюється корупційна складова, в економіку країни зайдуть додаткові кошти у вигляді платоспроможного попиту, крім того, немає потреби утримувати величезний штат у Міністерстві соціальної політики. Також доцільно ввести два рівня мінімальної заробітної плати, один для державних установ, а інший, вищий – для приватних структур. Це дуже позитивно відобразилося б на наповненні бюджетів, покращенні рівня життя населення, однак варто пом'ятати, що це є не дуже вигідним для великого бізнесу та олігархічних структур.

Необхідно відмітити, що певні види пільг, допомог чи субсидій суперечать одна одній, і громадянин змушений обирати одну з них, вникаючи в нюанси вітчизняного законодавства. Наприклад, інвалід другої групи, пенсіонер має оформлений гуманітарний автомобіль та проживає в будинку сам, а його син приписаний у нього, але фактично проживає у власній квартирі, що знаходиться поруч. Відповідно, пенсіонеру, щоб отримати субсидію на опалення будинку, необхідно виписати працюючого сина, але він цього зробити не може, оскільки тоді син втратить право на водіння гуманітарним автомобілем та право на його переоформлення (вкуп) у разі смерті батька. Тобто виникає колізія: з одного боку, необхідно оформити субсидію, а з іншого – можливий ризик втрати автомобіля. У такій ситуації необхідно зібрати документи (договори) від компаній – постачальників води, газу, електроенергії та вивозу побу-

тових відходів, що син платить за вказані послуги за іншою адресою. Далі необхідно взяти письмові свідчення двох сусідів згідно встановленого бланку, що син дійсно не проживає з батьком. Тоді з цим комплектом документів необхідно звернутися до дільничного поліцейського, який перевірить дані факти і випише довідку, що син дійсно не проживає за вказаною адресою. Лише здійснивши ці дії, пенсіонер зможе отримати субсидію, причому таку процедуру необхідно буде виконувати щорічно, протягом 10 років, поки не буде переоформлений гуманітарний автомобіль. Таким чином, необхідно вдосконалити нормативно-правову базу соціального захисту населення, ліквідувавши усі недоліки та суперечності на користь пересічних громадян.

Потребує реформування й система надання пільг. Зокрема, необхідно перевести їх надання у готівкову форму. Тобто, щоб пільговики замість пільги отримувала додаткові кошти на певний товар чи послугу. Тоді, наприклад, ми уникнемо ситуації, коли пенсіонер їде безкоштовно на присадибну ділянку, зриває там кабачок, а згодом, знову безкоштовно, їде продавати його на ринок. Причому сума проїжджених коштів значно перевищує реальну ринкову вартість кабачка, а якщо екстраполювати дану ситуацію на реальну кількість пільговиків – отримаємо значну суму економії й розвантажимо маршрутний транспорт. Дуже важливо, щоб готівкові виплати пільг проводилися не окремо, а прикріплювались до вже існуючих платежів: пенсії, допомоги чи заробітної плати. Це забезпечить значну економію людських та матеріальних ресурсів.

Після значної девальвації гривні установи соціального захисту зітнулися з проблемою тендерних закупівель. Згідно з чинним законодавством необхідно проводити тендер на закупівлю певного виду продукції (послуг), якщо їх річна потреба перевищує 100 тис. грн. За таких обставин більшість закупівель підпали під тендерну процедуру, що створило значні проблеми. Наприклад, будинок-інтернат закуповував для харчування підопічних картоплю, при нинішніх цінах та об'ємах вже необхідно проводити тендер. Але для цього необхідно навчити на спеціальних платних курсах персонал, створити тендерну комісію, провести тендерну процедуру, яка значно розтягнута в часі, а підопічних необхідно кормити, лікувати, одягати безперервно. Крім того, тендер вважається успішним, якщо в ньому взяли участь хоча б три учасники, а часто бувають ситуації, коли бажаючих мати справи з державними установи, ми більше з інтернатом, обмаль (оскільки оплата за надану продукцію проводиться із значними затримками, а подекуди переходить у заборгованість на наступний рік). На наш погляд, необхідно збільшити нижню межу тендерних закупівель до 300 тис. грн. та спростити процедуру, аби уникнути проблем, пов'язаних з дрібними закупівлями.

Аналізуючи тенденції соціального захисту населення протягом останніх років та політику ціноутворення на комунальні послуги, можна передбачити, що якщо не буде радикальних змін, найближчим часом – виникне значна соціальна напруга, яка може перерости в чергову соціально-економічну кризу.

1. *Бобох Н.М., Карлін М.І.* Роль податку на нерухоме майно в соціальній політиці країни з транзитивною економікою // Демографія та соціальна економіка. – 2009. – №2. – С. 132–140.

Bobokh N.M., Karlin M.I. Rol podatku na nerukhome maino v sotsialnii politytsi krainy z tranzytivnoiu ekonomikoiu // Demohrafiia ta sotsialna ekonomika.– 2009.– №2. – S. 132–140.

2. *Герасименко Г.В.* Напрями модернізації фінансового забезпечення системи соціальної підтримки населення України // Механізм регулювання економіки.– 2011.– №4. – С. 180–188.

Herasymenko H.V. Napriamy modernizatsii finansovoho zabezpechennia systemy sotsialnoi pidtrymky naselennia Ukrainy // Mekhanizm rehuliuвання ekonomiky.– 2011.– №4. – S. 180–188.

3. *Динь І.М.* Теоретичне підґрунтя розвитку пенсійного страхування як складової соціального захисту // Наукові записки Львівського університету бізнесу та права.– 2013.– №11. – С. 100–104.

Дун І.М. Teoretichne pidgruntia rozvytku pensiinoho strakhuvannia yak skladovoi sotsialnoho zakhystu // Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu ta prava.– 2013.– №11. – S. 100–104.

4. *Ковалевич Д.А.* Соціальний захист населення як складова соціальної політики держави // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту.– Серія: Економічні науки.– 2013.– №2. – С. 258–263.

Kovalevych D.A. Sotsialnyi zakhyst naselennia yak skladova sotsialnoi polityky derzhavy // Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu.– Serii: Ekonomichni nauky.– 2013.– №2. – S. 258–263.

5. *Косенко О.И.* О социальной политике социального государства: от теории к практике // Труд и социальные отношения.– 2011.– №9. – С. 64–74.

Kosenko O.I. O sotsialnoi polityke sotsialnogo gosudarstva: ot teorii k praktike // Trud i sotsialnye otnosheniia.– 2011.– №9. – S. 64–74.

6. *Лібанова Е.М.* Нерівність в українському суспільстві: витоки та сучасність // Економіка України.– 2014.– №3. – С. 4–18.

Libanova E.M. Nerivnist v ukrainskomu suspilstvi: vytoky ta suchasnist // Ekonomika Ukrainy.– 2014.– №3. – S. 4–18.

7. Матеріали розширеного засідання колегії департаменту соціального захисту населення Волинської облдержадміністрації 12 лютого 2016 року. – Луцьк: ДСЗН, 2016. – 27 с.

Materialy rozshyrenoho zasidannia kolehii departamentu sotsialnoho zakhystu naselennia Volynskoi obldierzhadministratsii 12 liutoho 2016 roku. – Lutsk: DSZN, 2016. – 27 s.

8. На Волині звітували про проведену роботу // www.mlsp.gov.ua.

Na Volyni zvituvaly pro provedenu robotu // www.mlsp.gov.ua.

9. *Садова У.Я., Рісна Р.Р.* Реєміграція як механізм соціальної політики у справах внутрішньо переміщених осіб в Україні // Регіональна економіка.– 2015.– №2. – С. 55–64.

Sadova U.Ia., Risna R.R. Reemihratsiia yak mekhanizm sotsialnoi polityky u spravakh vnutrishno peremishchenykh osib v Ukraini // Rehionalna ekonomika.– 2015.– №2. – S. 55–64.

10. Соціальний захист // voladm.gov.ua.

Sotsialnyi zakhyst // voladm.gov.ua.

11. Соціально-економічне становище області у січні 2016 року // www.lutsk.ukrstat.gov.ua.

Sotsialno-ekonomichne stanovyshche oblasti u sichni 2016 roku // www.lutsk.ukrstat.gov.ua.